

Предлог-амандмани на одредбите од КЗ што се однесуваат на
казнените дела на омраза

Вовед

Во казнените законодавство концептот на казнено дело на омраза се пробива под силно влијание, од една страна на ставовите и активностите на ОБСЕ, започнувајќи од Министерскиот совет на државите членки на ОБСЕ во Мастрихт 2003 година, кога се усвоени важни одлуки во однос на спречувањето и казнувањето на делата мотивирани со нетолеранција спрема одредени општествени групи (“дела на омраза”), а на ОДИХР му е доверен мандат да ги поттикнува и координира активностите на државите членки за нивно имплементирање.

За таа цел, во изминатиот период во ОБСЕ се подготвени бројни документи, меѓу кои и Законите за казнените дела на омраза: Практичен водич од 2009 година¹, и други неопходни инструменти, мерки и активности на помош и насочување на активностите на државите членки за исполнување на нивните обврски во спречувањето на дискриминацијата и делата на омраза. Исто така, востановен е систем на известување и анализи, што овозможуваат следење на напредокот на казнените законодавства и практиката на нивната примена во сузбивањето на делата на омраза. Определбата за посебен, построг казнено-правен третман на овие дела е вградена и во конвенциите за заштита на човековите слободи и права (од конвенциите за геноцидот, злосторствата против мирот и воените злосторства, до конвенциите за спречување на расната и друга дискриминација и ширењето на омраза и ксенофобија). На истата линија се и повеќе акти (директиви и рамковни одлуки) на Европската унија. Република Македонија како потписничка на првите и како држава-кандидат за членство во ЕУ е обврзана да го интерполира концептот на делото на омраза во своето казнено законодавство и да обезбеди ефикасно откривање и гонење на таквите дела. Дотолку повеќе што таа, како мултиетничко, мултиконфесионално и плурално општество, е повикана со ефикасни правни инструменти да се справува со различните предизвици што ја загрозуваат еднаквоста на човековите слободи и права, индивидуални и групни, со дискриминацијата и другите форми на криминал

¹ OSCE- Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR): Hate Crime Laws: A Practical Guide

предизвикани од непријателски однос кон другиот поради неговата припадност кон определена социјална група, за на тој начин да обезбеди внатрешна хармонија и стабилност во духот на мултикултурализмот и внатрешната интеграција на општеството.

Денес таквите предизвици се мултиплицираат со новите движења во целиот европски регион и пошироко, предизвикани со бегалската криза. Справувањето со неа исфрли на површина нови облици на насилни дела против мигрантите, мотивирани со анти-исламистичка, расистичка и ксенофобична хистеричка што ги зафаќа европските општества, чиешто проширување во Република Македонија би можело да предизвика тешки општествени растројства и судири.

За прв пат концептот на делата на омраза во нашето законодавство е инкорпориран со усвојувањето на измените на КЗ од 2009 година кога е предвидено дека при одмерување на казната судот ќе има во предвид дали делото е сторено поради некоја припадност на жртвата. Со тоа сторувањето на делото поради некоја дискриминаторска основа во општите одредби на КЗ е кренато на рамништето на општа отежнувачка околност. По усвојувањето на Законот за спречување на дискриминацијата од 2010 година во 2014 година се извршени соодветни измени во КЗ заради негово усогласување со основите за дискриминација предвидени во тој закон. Притоа заштитните карактеристики од член 3 на Законот за спречување и заштита од дискриминација беа пресликани во член 39 (5) од КЗ како отежнителни околности при одмерување на казната доколку делото е “сторено против лице или група на лица или имот, непосредно или посредно, поради нивната припадност на одреден пол, раса, боја на кожа, род, припадност на маргинализирана група, етничка припадност, јазик, државјанство, социјално потекло, религија или верско уверување, други видови уверувања, образование, политичка припадност, личен или општествен статус, ментална или телесна попреченост, возраст, семејна или брачна состојба, имотен статус, здравствена состојба, или на која било друга основа предвидена со закон или ратификуван меѓународен договор“.

Специфичности на казнено-правниот третман на делото на омраза.

Поставувањето на ефикасен модел на спречување на делото на омраза се соочува со одредени специфичности, што овој облик го разликуваат од другите видови криминал. Најпрвин, од другите облици на насилнички криминал делото на омраза се разликува според мотивот на сторителот, а тоа е субјективен елемент, кој најчесто не

претставува конститутивен елемент на битието на конкретно казнено дело. Оваа карактеристика му дава на делото на омраза флексибилен, преносен карактер: секое насилничко дело може, но не мора да се појави како дело на омраза, зависно од тоа дали зад неговото извршување стои омразата, пристрасноста или дискриминацијата на жртвата како припадник на определена социјална група, токму во таквото нејзино својство.

Специфичност претставува и стратифицираниот објект на заштита: покрај непосредната жртва, кај овие дела постои секогаш и посредна жртва, чијшто социјален статус, интереси, слободи и права се повредени или загрозени- а тоа е општествената група (национална, етничка, религиозна итн.) на која припаѓа непосредната жртва на делото. Посебниот казнено-правен третман на делата на омраза е отежнат со фактот дека омразата или дискриминаторската основа како мотив на казненото дело не мора да бидат манифестирани низ објективните обележја на делото, туку се утврдуваат во текот на казнената постапка со помош на непосредни и посредни докази (индиции). Тоа го отежнува прибирањето податоци заради утврдување на постоење на вакво дело. Полицаецот кој не ја насочува откривачката активност и кон пронаоѓањето докази кои го потврдуваат постоењето на омраза, јавниот обвинител кој не го подготвува обвинението така што во субјективната страна на делото посебно ќе го издвои таквиот мотив, конечно судијата кој ќе се задоволи со утврдувањето на објективните и субјективните елементи на делото, преминувајќи преку овој извонредно важен субјективен елемент, не ја исполнил својата основна должност сестрано да го расветли конкретниот случај заради донесување на законита и праведна пресуда.

Казнено-правен поим

Поимот “кривично дело на омраза” се дефинира како дело, мотивирано со непријателски однос, пристрасност или предрасуди кон жртвата како припадник на определена социјална група, или кон самата социјална група, изрично предвидено со закон како казнено дело. Оваа дефиниција содржи три елементи: омраза, (по правило) насилство и посебен основ за дискриминација на жртвата како припадник на определена група.

Во општа смисла, омразата е дефинирана како чувство на одбојност спрема некого или спрема нешто или како “длабоко, трајно и силно чувство кое предизвикува анимозитет, лугење и непријателство спрема лице, група или предмет”. Најчесто, омразата не е некое привремена емоционална состојба, туку траен став на лицето кон

друго лице, група или предмет. Омразата е негативно чувство на непријателство, аверзија, одбивност или негирање на друг, засновано врз предрасуди за кои било разлики меѓу луѓето и општествените групи- национални, етнички верски и други. Како негативна емоционална состојба, таа може да биде насочена против групата, но не и против поединецот кој се појавува како случајна или избрана жртва на неговото дело. Поради тоа, изразот “омраза” често пати се заменува со изразот “пристрасност” како негов синоним (така и во Hate Crime Laws: A Practical Guide на ODHR). Поимот на “пристрасност” има пошироко значење од омразата и подразбира однос кон друг заснован врз некој облик на предрасуда во врска со неговите карактеристики како припадник на одредена група (bias crime, bias-motivated crime). Предрасудата е стојалиште кое не се заснова врз рационални аргументи, туку врз нерационална генерализација на некое поединечно негативно искуство или пристрасно заклучување кое се изведува од погрешни или неаргументирани премиси и се зема како непореклив заклучок кој не дозволува промени, контрааргументи или спорења.

Делото на омраза е најчесто специес на дело на насилство. Во најопшта смисла, под насилство се подразбира негативно влијание врз основните човекови потреби и повреда или загрозување на основните човекови слободи и права, кое се состои во нивно попречување или отежнување на нивното остварување како и во закана со насилство. За казнено-правниот концепт на делото на насилство е релевантно само директното, односно персоналното насилство.

Според стандардите на ОБСЕ (ODHR, v. Hate Crime Laws: A Practical Guide), во основа “говорот на омраза” не се смета за “казнено дело на омраза”, затоа што вториот поим претпоставува постоење на некое “основно дело” (убиство, телесна повреда итн.). Кај “говорот на омраза” најчесто не се работи за такво “основно дело”, кое по правило има насилен карактер, а расната или слична омраза се појавува како негов мотив, туку самиот говор на омраза претставува казнено дело (навреда, загрозување на сигурноста итн.). Сепак, треба да се земе дека при постоење на основно дело (навреда итн.), постоењето на дискриминаторна омраза може да се појави како квалификаторна околност која повлекува построга казна.

За разлика од потесниот теоретски поим на делото на омраза како насилничко дело, ODHR ја прифаќа следнава дефиниција на “дело на омраза”: секое казнено дело, вклучувајќи дела против личноста или имотот, кај кои жртвата, предусловите и целите на извршување на делото се бирани поради нивната вистинска или претпоставена (замислена) врска, приклучување, сродност, поддршка или членство во некоја група.

Посебно обележје на делото на омраза е насоченоста на дејствието на извршување кон одредена група или кон поединец, во својство на припадник на таква група. Не постои казнено-правна дефиниција на поимот “група лица” како жртва на дело на омраза. Концептот на “дело на омраза” е казнено-правен концепт, кој основниот поим на насилство и омраза засновано врз дискриминација може да го развие ако се поврзе со посебните вредности на одредена група, признати како правни вредности. Одредени општествени групи се субјекти на колективни права, во мерата во која припадниците на групата имаат свест за своите дистинктивни обележја, според кои се разликуваат од друга група (свест за национална припадност, верска определба итн.), со која е поврзана свеста за колективните права. Групите се, според тоа, “природни” (раса, пол, возраст, физички хендикеп), или “замислени” заедници (нација, вера, партија) итн. Следна карактеристика на групата е постоењето на исти права на нејзините припадници во рамките на групата: колективните права ги уживаат подеднакво сите нејзини членови. Конечно, групата треба да е субјект на одредени законски права или, како ентитет на сите нејзини припадници, да ги споделува на колективно рамниште основните и универзални човекови права (право на живот, телесен интегритет итн.). Групните права уживаат казнено-правна заштита ако со нивното почитување и заштита се заштитуваат основните човекови права.

Според дефиницијата на ODIHR (Hate Crime Laws: A Practical Guide), “групата може да биде заснована врз заедничките карактеристики својствени за нејзините членови, а кои се вистински или вообразени како такви, по основ на припаѓање на раса, групација на народ, националност или етничко потекло, како и јазик, боја на кожа, религија, пол, старосна доба, физички или ментален хендикеп, сексуална ориентација, политичко или друго определување”.

Во принцип треба да се заштитуваат карактеристики кои се неменливи (боја на кожа) или тешко менливи (религија и верско уредување) а кои се повод или даваат мотивација на напаѓачот да ја избере жртвата на казненото дело од омраза. Варијации на отстапување се среќаваат кај карактеристиките како “боја на очите“ која е неменлива карактеристика но лицата со определена боја на очите не конституираат група ниту пак се цел на напад заради таква карактеристика па следствено нема потреба од посебна казнено правна заштита. Од друга страна карактеристиката на “политичко уверување“ е релативно менлива карактеристика но лицата со определено политичко уверување се етаблираат како група и може да бидат цел на напад па затоа е потребна и нивна заштита од институциите на системот.

При изборот на заштитени карактеристики неопходно е да се анализираат постојните општествени проблеми како и евентуалните историски неправди и дискриминација кон определена група. Во оваа смисла “Карактеристиките кои што треба да бидат вклучени се тие кои имплицираат поделби длабоко во општествената историја на културата“².

Сепак листа на заштитени карактеристики која што е предолга може да го подрие концептот на борба против кривичните дела од омраза и да овозможи злоупотреба или неадекватна имплементација. Карактеристики кои се поврзани со “општествена положба“ или “имотна состојба“ може да го отежне разликувањето дали едно кривично дело е сторено од омраза или од алчност.

Рамковната одлука на Советот на министри на ЕУ 2008/913/JHA од 2008 година за спречување на одредени форми на изразување на расизам и ксенофобија со средствата на казненото право, како особености на групата ги издвојува (чл.1): расата, бојата на кожата, религијата, предците, националното или етничкото потекло.

Законот за спречување и заштита од дискриминацијата од 2010 година (чл.3), ја забранува секоја директна или индиректна дискриминација, повикување и поттикнување на дискриминација и помагање во дискриминаторско постапување врз основа на пол, раса, боја на кожа, род, припадност на маргинализирана група, етничка припадност, јазик, државјанство, социјално потекло, религија или верско уверување, други видови уверувања, образование, политичка припадност, личен или општествен статус, ментална и телесна попреченост, возраст, семејна или брачна состојба, имотен статус, здравствена состојба или која било друга основа, која е предвидена со закон или со ратификуван меѓународен договор (дискриминаторска основа).

Делото на омраза може да биде насочено против одредена група и поголем или помал број нејзини припадници (на пример, некој подметнува експлозив за да уништи некоја помала заедница која живее во етнички чиста населба), или кон намерно избрана жртва, која ја персонализира групата и нејзините особености. Жртвата може да припаѓа на малцинска или мнозинска група, така што поаѓајќи од самата природа на овие дела- дискриминација, повреда на еднаквоста на правата, делата на омраза можат да бидат извршени и спрема мнозински национални, етнички, верски или слични групи.

² Frederick M. Lawrence, Enforcing Bias-Crime Laws Without Bias: Evaluating the Disproportionate-Enforcement Critique”, Journal of Law and Contemporary Problems, Vol 66, 2003, p.49

Казнено-правни модели: компаративен преглед.

Независно од специфичностите на националните казнено-правни системи, постои согласност дека избраниот модел на делото на омраза треба да оди во пресрет на одговорот на неколку прашања, кои стојат пред законодавецот (в. ODIHR, Hate Crime Laws: A Practical Guide):

- дали во казненото законодавство да се воведат посебно, самостојно казнено дело на омраза; да се предвидат квалификаторни облици на основните дела сторени од омраза за кои ќе бидат пропишани построги казни; или да се внесе општа одредба за одмерување на казната, со која омразата ќе биде дефинирана како отежнувачка околност;
- како законски да се дефинира објективното и субјективното битие на делото на омраза;
- како да се дефинира со закон мотивот на омраза, пристрасност или дискриминација;
- на кој начин да се третира прашањето за поврзаност на жртвата со одредена група и погрешната перцепција на нејзината припадност кон таква група; и
- какви докази се потребни за утврдување на мотивот на омраза.

Во потрагата по одговорот на овие прашања е создадено вистинско шаренило на легислативни модели³

Во однос на основното прашање- посебно казнено дело на омраза или предвидување на омразата и пристрасноста како поострувачка или отежнувачка околност, во современите казнени законодавства превладува определбата за вториот пристап.

Поретки се законодавствата кои познаваат посебни, самостојни дела на омраза. Такви се законодавствата на САД, Канада, Велика Британија и Чешката Република. Во американското федерално казнено законодавство, посебни закони за превенција на криминалот на омраза се усвоени во 1968 и 2009 година. Последниот закон предвидува овластувања на федералните власти да ги истражуваат и казнуваат делата на насилство

³ в. Казнени дела сторени од омраза во државите членки на ОБСЕ: инциденти и реакции, Годишен извештај за 2007 година (OSCE/ODIHR 2008), <http://tandis.odihr.pl>; Посматрачки извештаи за одделни држави од страна на Европската комисија против расизмот и нетолеранцијата (ECRI) http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ECRI/2-Country-by_country_approach; Human Rights First, 2008 Hate Crime Survey, Online version.

мотивирани со пристрасност спрема расата, бојата на кожата, религијата, националното потекло, полот, сексуалната ориентација, половиот идентитет или хендикепираноста на жртвата. Со посебен закон од 1996 година е санкционирано оштетувањето на имотот на верските институции поради верските, расните или етничките особености на сопственоста, како и умисленото насилно попречување на друг да го изразува своето верско уверување. Во 1994 година американскиот Конгрес усвои закон за поострување на казните за дела на омраза, со кој се налага на Комисијата за пресудување на САД (посебно тело кое ги утврдува критериумите за одмерување на казните од страна на судовите), да ги зголеми казните за дела извршени од омраза спрема жртвата поради нејзината припадност на одредена раса, боја на кожата, религија, национално потекло, етничка припадност, пол, хендикепираност или сексуална ориентација. Од американските држави, 45 држави имаат посебни закони за делата на омраза или ја предвидуваат омразата како отежнувачка околност при одмерувањето на казната.

Во канадскиот КЗ во 1996 година е внесена одредба за поострување на казната за дела извршени со мотив на пристрасност, предрасуда или омраза заснована врз раса, национална или етничка припадност, јазик, боја на кожата, религија, пол, возраст, ментален или физички хендикеп, сексуална ориентација или слични фактори (чл.718.2(a)). Исто така, со Законот за антитероризам од 2001 године како посебно дело (чл.430/4.11) е предвидено уништување на верски објекти од такви побуди.

Во Велика Британија дела на омраза се предвидени со одделни закони од областа на јавниот ред (Crime and Disorder Act од 1998, Football Offences Act од 1999 година): како посебни казнени дела се пропишани расно и верски мотивираните дела на напад, предизвикување штета, вознемирување и нарушување на јавниот ред. Со Законот за антитероризам криминал и безбедност од 2001 година е изменет Законот за криминал и нереди и опфатот на инкриминациите е проширен и на религиозно мотивирани дела. Со овие два закони, се предвидени неколку нови инкриминации: расно и религиозно мотивирано убиство, оштетување на имот, дела против јавниот ред и злоставување. За секое од овие дела е пропишан повисок максимум на казната во споредба со казната за делото извршено без таков мотив. Во Законот за казнена правда од 2003 година се содржани одредби за поострување на казната за други дела на насилство, извршени од расна или омраза, освен делата кои се предвидени со специјалните закони (чл.145): ако делото е извршено од расен или религиозен мотив, судот мора да го земе тој факт како отежнувачки фактор и мора да утврди дека се

работи за потешко дело. Построга казна е предвидена и ако е делото мотивирано со непријателски став кон лица кои имаат посебна сексуална ориентација, или хендикепирани лица (чл.146).

Во Законот за казнена правда на Северна Ирска од 2004 година е пропишано зголемување на казната за дела кои се мотивирани со непријателство кон жртвата, засновано врз нејзината расна припадност, религија, сексуална ориентација или хендикепираност (чл.2). Законот за казнена правда на Шкотска од 2003 година исто така предвидува дека судот мора да го земе како отежнувачка околност мотивот на злонамерност кон припадници на религиозна, социјална или културна група, поради самата нивна припадност кон групата (чл.74). Во 2003 година е усвоен нов Закон за криминал на омраза, во кој е проширена листата на отежнувачки околности со вклучување на предрасуди засновани врз хендикепираност, сексуална ориентација или трансполов идентитет.

Чешкиот КЗ (чл.196 ст.2) предвидува казна затвор од шест месеци до три години за примена на насилство над група граѓани или над поединци, или закана со убиство или телесна повреда поради нивното политичко уверување, националност, раса или верско уверување.

Во последнава декада во повеќето европски казнени законодавства се појавуваат специјални одредби за делата на омраза. Поголемиот број држави, членки на ОБСЕ, имаат усвоени посебни законски одредби: повеќе од четириесетина законодавства познаваат некои дела на омраза како посебни инкриминации, или општи одредби за омразата како отежнувачка околност. Во најголемиот број (според Findings from ODIHR's Annual reporting on hate crimes, Warsaw, 29th September 2015)- 46 држави, посебните одредби за дела на омраза се однесуваат на пристрасност врз расна, етничка и национална основа, додека во 44 држави е опфатена и верската дискриминација; во дури 26 држави е опфатена и сексуалната ориентација, додека во 19 хендикепираноста; пристрасноста заснована врз половиот идентитет моментално е опфатена со одредбите за построг третман во 15 членки на ОБСЕ.

Во периодот по 2006 година се извршени измени во повеќето европски законодавства, во правец на дефинирање на расистичкиот или друг мотив како отежнувачка околност. Во португалскиот КЗ со измените од 2007 година се проширени одредбите за потешко казнување на повеќе дела на насилство (убиство и телесна повреда), поради омраза заснована врз сексуалната ориентација на жртвата. Во Латвија со измените на КЗ од 2006 година омразата е предвидена во општиот дел (чл.48) како

отежнувачка околност при одмерувањето на казната. Повеќе измени во последниве години се извршени во рускиот КЗ: во 2007 година мотивот на омраза е предвиден како квалификаторна околност кај делата на хулиганизам, вандализам и сквернавење (чл.213, 214 и 244): пропишана е потешка казна ако делото е извршено со мотив на идеолошка, политичка, расна, национална или религиозна омраза. За убиство од политичка, идеолошка и друга омраза е предвидена поострена казна (чл.105), како и за повеќе дела на насилство од омраза (телесна повреда, тортура и други). Покрај тоа, во општиот дел во одредбата за одмерување на казната (чл.63), омразата е предвидена како општа отежнувачка околност за сите дела и како поострувачка околност за неколку дела од посебниот дел. Украинскиот КЗ содржи општи одредби со кои е предвидено дека расистичкиот или сличен мотив на сторителот се зема како отежнувачка околност при одмерувањето на казната (чл.67). Посебно е инкриминирано (чл.161) поттикнувањето на омраза, напад или дискриминација засновани врз национална, расна или религиозна припадност на жртвата.

Меѓу западноевропските казнени законодавства се ретки законодавствата во кои не се извршени измени во правец на посебен третман на делата на омраза. Таков е германскиот КЗ, кој во општите одредби за одмерување на казната (пар.46), не го издвојува посебно мотивот на омраза врз расна и слична основа. Во посебниот дел како квалифицирано убиство е инкриминирано убиството од “ниски побуди” (пар.211), под кој поим судската практика ја подведува и омразата врз основа на расни и слични предрасуди. Исти решенија содржи унгарскиот КЗ, кој го предвидува како специфично дело на омраза само насилството врз член на заедницата (чл.174/б): се казнува тој што ќе нападне друг поради неговата припадност кон национална, етничка, расна, религиозна или друга група.

Наспроти овие законици, францускиот КЗ во 2003 година е изменет со внесување на одредба (чл.132-76), со која е предвидено поострување на казните за дела на насилство извршени од предрасуди за вистинската или вообразената припадност или неприпадност на жртвата на одредена етничка група, нација, раса или религија. Со измени од истата година (чл.132-77) таквата поострувачка околност е проширена и врз предрасуди засновани на сексуалната ориентација на жртвата. Одредбите за поострување на казната се однесуваат на таксативно наброени дела (умислено убиство, тортура итн., вклучувајќи и оштетување на приватна сопственост со опасни средства). Шведскиот КЗ изречно ги предвидува расните или други мотиви на пристрасност како отежнувачка околност при одмерување на казната кај сите дела (Sect.2(7) од гл.29). Со

измените од 2003 година оваа одредба е проширена и на пристрасност заснована врз сексуалната ориентација на жртвата. Исто решение содржат: австрискиот КЗ (чл.33.5: расистичкиот, ксенофобичниот или сличен мотив претставува отежнувачка околност при одмерување на казната); и данскиот КЗ, по измените во 2004 година (дел VI од sect.81: ако делото е мотивирано со етничкото потекло, сексуалната ориентација и слични особености на друг). За разлика од нив, холандскиот КЗ не содржи таква одредба, но една директива за дискриминацијата од 2007 година на Бордот на генералните обвинители предвидува насоки за истрагата, обвинувањето и пресудувањето на повредите на законот кои вклучуваат акти на дискриминација и извршување на општи дела од дискриминаторен мотив. Општа одредба за мотивот на омраза како отежнувачка околност постои и во норвешкиот КЗ (sect.232).

Казнените законодавства на државите од нашето соседство го прифаќаат концептот на посебен третман на делата на омраза, определувајќи се за различни легислативни решенија. Хрватскиот КЗ содржи посебна дефиниција на дело на омраза (чл.87 ст.21) и неколку инкриминации кај кои делото од омраза претставува квалифициран облик на основното дело. Со измените на романскиот КЗ од 2006 година е внесена општа одредба за мотивот на омраза врз расна, национална, етничка, религиозна, родова, сексуална ориентација, определба, политичка приврзаност, уверување, добросостојба, социјално потекло, возраст, хендикеп, хронично заболување, и не-заразна или инфекција на СИДА како отежнувачка околност (чл.75 ц.).

Наспроти овие законодавства, новиот словенечки КЗ од 2008 година не содржи општа одредба за уважување на мотивот на омраза како отежнувачка околност, иако во одредбите за одмерување на казната упатува на општиот поим на “мотиви” (чл.49). Во посебниот дел убиството извршено со повреда на начелото на еднаквост се казнува како тешко убиство (чл.116 ст.3); повредата на начелото на еднаквост е дефинирана (чл.131) како повреда мотивирана од етничката припадност, расата, бојата на кожата, религијата, полот, јазикот или различното политичко уверување, сексуалната ориентација, животната ситуација, раѓањето, генетското наследство, образованието, социјалната положба и други околности. И бугарскиот КЗ не содржи општа одредба за расистички или слични мотиви како околности релевантни за одмерување на казната, но во Посебниот дел, во главата на казнени дела против правата на граѓаните се предвидени неколку инкриминации на насилство мотивирано од омраза врз основа на националната припадност, расата, религијата или политичкото уверување на

жртвата (насилство врз друг или оштетување на сопственост, чл.162; и учество во толпа која врши напад врз други или нивната сопственост, чл.163).

Во казнените законодавства на Црна Гора (со измените на КЗ од декември 2013) и Србија (со измените на КЗ од декември 2012) има скоро идентична одредба со тоа што нема експлицитна дефиниција туку одредба за отежнувачка околност која ги опфаќа селдниве заштитени карактеристики: расна припадност, боја на кожа, религиозна припадност, национално или етничко потекло, пол, сексуална ориентација, или родов идентитет. Во Босна и Херцеговина функционираат 4 кривично правни системи и тоа Кривичниот закон на Босна и Херцеговина, Кривичниот закон на Федерацијата Босна и Херцеговина, Кривичниот закон на Република Српска и Кривичниот закон на Дистриктот Брчко.

Во КЗ на Брчко постои дефиниција на омраза која гласи: Побуда за извршување на кривичното дело, пропишано со овој закон, која во целост или делумно е заснована на разликите по основ на вистинска или претпоставена национална или етничка припадност, јазик или писмо, верско уверување, раса, боја на кожа, пол, сексуална ориентација, политичко или друго уверување, социјален статус, општествена положба, старост, здравствен статус или други особини, или поради доведување во врска со лица кои имаат некоја од наведените различни особини.“

Казнено-правен концепт на делото на омраза во македонскиот КЗ *de lege lata*.

Во подготовката на Новелата на КЗ од 2009 се внимателно анализирани добрите и лошите страни на двата модели: третирање на делата на омраза како специјални, самостојни дела; и пропишување на мотивот на омраза како општа отежнувачка околност.

Првиот модел има одредени позитивни страни, кои се состојат во истакнувањето на значењето на делата на омраза. Исто така, инкриминирањето на одделни дејствија на насилство, извршени со таков мотив, овозможува подобра перцепција на криминалот на омраза, поголема ефикасност во откривањето на делата и прибирањето на статистички и други податоци за насилството и криминалот од омраза. Негативна страна на овој модел е внесувањето на мотивот на омраза како субјективен елемент во битието на делото (субјективен елемент на противправноста), било на битието на основното дело, било на квалифицираниот облик на делото, за кој е пропишана потешка казна. Неговото утврдување е подредено на истите процесни

правила на докажување, кои важат и за другите обележја на казненото дело. Тешкотиите во докажувањето на ова обележје, кое има субјективен (психолошки) карактер, може негативно да влијае врз подготвеноста на јавниот обвинител да подигне такво обвинение, односно за судот да донесе пресуда за такво дело, во која мора да биде содржано образложение и презентирање на сите докази врз основа на кои е дадена правната квалификација на делото како дело на омраза.

Вториот модел ги избегнува посочените негативни страни на посебниот третман на делата на омраза. Покрај тоа, предвидувањето на омразата, пристрасноста или дискриминаторската основа која се појавува како мотив на делото како отежнувачка околност кај сите дела на насилство не ја исклучува можноста за пропишување, кај одделни дела, и на квалифицирани, потешки облици на делата извршени од омраза. Негативна страна на ова решение е што со нашироко прифатената општа одредба за одмерување на казната во казнените законодавства таквиот мотив е предвиден како факултативна отежнувачка околност за одмерување на казната. Широкото дискреционо овластување на судот да ја уважи или не таквата околност, може да предизвика рестриктивен став кон повикувањето на таквата одредба, особено затоа што мотивот треба да биде утврден како психолошки факт, кој е во каузална врска со извршувањето на делото, како и поради флексибилноста на основите кои се земаат како основа за предрасуди и омраза (расна, национална, етничка и друга определба), формулирани со помош на “генерална клаузула” (и други слични особености).

Врз казнено-правниот концепт влијае и определбата за екстензивен или рестриктивен пристап кон основите за пристрасност, предрасуди и омраза, односно особеностите на групата на кои припаѓа жртвата кои може да бидат предмет на омраза. Во државите членки на ОБСЕ (ODIHR, Hate Crime Laws: A Practical Guide), како најчести особености на групата, кои се основа за дискриминација и насилство, се земаат расата, националното потекло, етничката и верската припадност. Но во сите законодавства е изразена тенденцијата за проширување на кругот на ваквите особености. Кон тоа треба да се придодаде и општоприфатеното стојалиште дека може да се работи не само за вистински, туку и за замислени особности, односно карактеристики кои според замислата на сторителот се заеднички за определена група и неа ја разликуваат од другите групи. Со тоа за постоењето на дело на омраза губи значење какво било фиксирање на разликите што се предмет на пристрасност и предрасуди на сторителот.

Македонскиот казнено-правен концепт на делата на насилство користи комбиниран легислативен метод, кој е прифатен и во други законодавства: општа одредба за дискриминаторската основа, која е мотив, повод за делото како отежнувачка околност (чл.39 ст.5 КЗ) и посебни, квалифицирани облици на одделни дела од Посебниот дел, ако се таквите дела извршени поради посебната дискриминаторска основа (модел на дискриминација).

Во општата одредба од КЗ (чл.39 ст.5) не е изречно истакнат изразот “омраза”, или некој негов генусен поим (мотив, побуда итн.). Со тоа како да се отстапува од концептот на делото на омраза и законодавниот модел на предвидување на мотивот на омраза како отежнувачка околност. Наспроти тоа, употребен е изразот “поради” (сторување на делото против лице или група поради неговото или нивното национално и социјално потекло итн.). Причина за извршување на делото е припадноста на жртвата кон определена група, која ги има со законот одредените својства. Неговата одлука за извршување на делото е заснована токму врз таквата околност. Со тоа е јасно определено дека делото е сторено поради таквото својство на жртвата, што имплицитно подразбира истакнувањето на својството, односно припадноста на жртвата кон одредена група, како мотив за сторување на делото. Значи, законската формула “поради неговото или нивното потекло” за своја содржина го има мотивот на сторителот, кој може да биде одреден како непријателски однос, пристрасност, предрасуда, дискриминација и омраза спрема жртвата, односно групата на која ѝ припаѓа.

Второ, законското фиксирање на особеностите на групата, на која припаѓа жртвата, го користи казуистичкиот метод, со кој се таксативно наброени основите на дискриминација што се појавуваат како причина за сторување на делото. Се работи за основи кои се усогласени со Законот за спречување и заштита од дискриминација (април 2010 година), со кој е определен значително поширок круг на основи за дискриминација (чл.3): етничка припадност, јазик, род, припадност на маргинализирани групи итн., со тоа што листата на основи е оставена отворена со формулацијата “ или која било друга основа која е предвидена со закон или со ратификуван меѓународен договор”.

Компаративниот преглед на современите казнени законодавства го илустрира постоењето на различни пристапи кон одредувањето на особеностите на групата како основа за предрасуди и омраза: потесен пристап, кој опфаќа само неколку основи, или екстензивен пристап, кој еџемпли цауса наведува повеќе основи, а потем (како во

Законот за спречување и заштита од дискриминација), со генерална клаузула е оставен простор и за други, во законот неописани основи. Најекстензивен пристап прифаќаат законодавствата кои, покрај стварните, како основи за дискриминација и омраза ги уважуваат и основите “замислени” од самиот сторител, кој според некое лично предубедување создава свои конструкции за групирањето на луѓето според некои особености (висина, боја на косата итн.), накалемувајќи кон таквите “артифициелни” групи однос на пристрасност и омраза. “Отворените листи” на основи за омраза на прв поглед го прошируваат подрачјето на концептот на делото на омраза и се во функција на засилена заштита на човековите слободи и права, повлекувајќи построг треман на делата извршени од омраза. Од друга страна, таквите листи може да создадат правна несигурност и да го отежнат идентификувањето на мотивот на омраза, или да водат кон построг третман на дела кои не претставуваат во вистинска смисла дела на омраза и не ја одразуваат оштествената реалност на овој криминален феномен.

Законот не го ограничува дејството на општата одредба за одмерување на казната (чл.39 ст.5 КЗ) на одредени дела, туку се однесува на кое и да е дело, кај кое судот ќе утврди дека е сторено врз дискриминаторна основа, утврдена со законот. Тоа значи дека во дофатот на оваа одредба се наоѓаат дела на насилство, но и дела без елементи на насилство, потешки, но и полесни дела. Така, на пример, судот би требало таквата околност да ја уважува и кај ситното дело кражба (сторителот поткраднува само од соседите кои припаѓаат на друга етничка заедница), пуштање во промет наркотични дроги, оштетување или повластување доверители итн. Преширокото одредување на дофатот на оваа одредба не кореспондира со општоприфатениот концепт на делото на омраза како дело на насилство, кое претставува потешка повреда на слободите и правата и нивната еднаквост. Кога кај секое, па и најситно ненасилно дело, би се пристапило кон утврдување на неговата поврзаност со дискриминација врз национална, етничка или друга основа, резултат на таквото толкување на законската одредба би претставувало затапување на нејзиното вистинско дејство и неефикасност во нејзината примена. Оттука, независно од екстензивниот пристап на законот, судот би требало да се фокусира во прв ред во утврдувањето и уважувањето на таква околност кај делата на непосредно или посредно физичко или психичко насилство врз жртвата. Таквиот рестриктивен пристап не исклучува дискриминаторниот мотив на пристрасност, предрасуда и омраза да се уважува како отежнувачка околност и кај некое поситно дело, ако според начинот на извршување се појавува како облик на посредно психичко насилство над жртвата или групата на која таа ѝ припаѓа (така, на

пример, повеќекратно извршување на делото оштетување на туѓи предмети, кое се состои во уништување на посеви, сечење на овошен насад итн. извршено спрема соседот поради неговата припадност на друга етничка група).

Со тоа, наспроти законодавниот модел кој е заснован врз “непријателство” и “омраза” на сторителот спрема жртвата (канадското, украинското и други законодавства), македонскиот КЗ го прифаќа моделот на “дискриминациски основи” (в. ODIHR, Hate Crime Laws: A Practical Guide). Разликата меѓу овие два модели е во тоа што кај моделот на “непријателски мотив” таквиот мотив треба да биде јасно демонстриран при сторувањето на делото и посебно утврден во текот на постапката, за да може да се земе како отежнувачка околност. Моделот на дискриминациска основа, прифатен во КЗ го претпоставува мотивот на омраза, но легислативно-технички не го предвидува како отежнувачка околност како мотив (побуда), туку таква околност претставува причинско-последичната врска меѓу особеноста, односно својството на жртвата, и стореното дело. Тоа значи дека во казнената постапка не мора да се утврдува самиот мотив, туку е доволно да се утврди дека делото е сторено поради особености на поединецот, односно групата на која ѝ припаѓа (ова решение е прифатено и во казнените законодавства на Бугарија, Данска и Франција, кои ја користат истата формула: сторување на делото “поради”, “од причина на”, “произлегува” итн. од посебните заштитени карактеристики на жртвата). Ваквиот модел допушта како факултативна отежнувачка околност да се третира и сторувањето на дело кое не е извршено од омраза или непријателство спрема жртвата, туку врз која и да е друга мотивација на сторителот (користољубие, предрасуда итн.) за избор на жртвата според припадноста кон група со одредени особености.

Кај повеќе инкриминации во Посебниот дел на КЗ индиректно или директно, омразата, пристрасноста, односно дискриминацијата врз расна, национална, етничка или друга основа е предвидена како квалификаторна околност, која на основното дело му дава потежок вид, за кој е пропишана и построга казна.

Меѓу делата против животот и телото (Гл. XIV), таков карактер има одредбата за тешкото убиство извршено од “ниски побуди” (чл.123 ст.2 т.4 КЗ). Таквите побуди се појавуваат како субјективна квалификаторна околност која го подига неправото на убиството. За тешко убиство “од ниски побуди” е пропишана потешка казна (затвор најмалку десет години или доживотен затвор), во споредба со основното дело убиство (чл.123 ст.1: казна затвор најмалку пет години). Недоследност на казнено-правниот третман на другите тешки дела на насилство, како што е тешката телесна повреда

(чл.131 КЗ), е непропишувањето на извршувањето на делото од ниски побуди како квалификаторен облик на телесната повреда. Оваа недоследност би требало да се отстрани, што несомнено би имало позитивен одраз врз заокружувањето на казнено-правниот концепт на делото на омраза.

Во главата на казнени дела против слободите и правата на човекот и граѓанинот (Гл. XV), како посебен, потешок облик на делото загрозување на сигурноста (чл.144 ст.4 КЗ), е инкриминирано заканувањето од сторителот по пат на информатички систем дека ќе стори казнено дело за кое е пропишана казна затвор од пет години или потешка казна против некое лице поради неговата припадност кон определена социјална група (пропишана е казна затвор од една до пет години). И овој квалифициран облик на загрозувањето на сигурноста е конструиран според моделот на дискриминациска основа, а не на омраза како субјективен елемент на делото: потешко, во споредба со основното дело, се казнува тој што ќе се закани со извршување тешко дело против друг “поради неговата припадност” кон група со одредени особености.

Посебна природа има делото предизвикување омраза, раздор или нетрпеливост врз национална, расна, верска и друга дискриминациска основа (чл.319 КЗ), кое не е дело на омраза во потесното значење на тој поим, но е поврзано со криминалот на омраза. Кај оваа инкриминација, националната и друга омраза не е мотив на делото, туку се појавува како една од целите што сторителот сака да ги постигне со своето дејствие (омраза, раздор или нетрпеливост).

Не е дело на омраза во потесна смисла делото на ширење на расистички и ксенофобичен материјал по пат на компјутерски систем (чл.394-г КЗ). Се работи за инкриминација на “говор на омраза”, која се состои во ширење во јавноста, преку компјутерски систем, на расистички и ксенофобичен пишан материјал, слика или друга презентација на идеја или теорија која помага, промовира или поттикнува омраза, дискриминација или насилство против кое било лице или група, врз основа на раса, боја на кожа, национално или етничко потекло, како и верско уверување (казната е затвор од една до пет години).

Посебна природа имаат и меѓународните злосторства: геноцид (чл.403 КЗ), злосторство против човечноста (чл.403-а КЗ), одобрување или оправдување геноцид, злосторства против човечноста или воени злосторства (чл.407-а КЗ) и расна и друга дискриминација (чл.417 КЗ).

Анализата на одредбите од Посебниот дел на КЗ упатува на два заклучоци. Прво, законодавецот се определува за релативно рестриктивен пристап кон

инкриминирање на делата на омраза како потешки, квалифицирани облици на делата на насилство. Анализата на општествените состојби и потребата од посебно извдојување, опсервирање и построг третман на одделни појави на нетолеранција и насилство, упатуваат на потребата од проширување на кругот на квалифицираните облици и на други дела (така, на пример, кај делото силување, полов напад врз дете и други дела на полово насилство, оштетување туѓи предмети, оштетување на споменици на културата итн.). Второ, законските описи на делата на омраза се конципирани според моделот на дискриминациска основа, а не на омразата како мотив, субјективен елемент на битието на делото, што резултира со пошироко определување на неправото на овие дела и создава помалку проблеми во нивното откривање и гонење.

Проблеми во примената на постојниот казнено-правен концепт.

Со прифаќањето на концептот на дискриминаторска основа како обележје на потешките облици на одделни основни дела и на општата одредба за отежнувачка околност, законодавецот го олеснил практичниот пристап кон примената на овие одредби во откривањето, гонењето и процесуирањето на таквите дела. За разлика од концептот на омразата, кој создава тешкотии во утврдувањето и докажувањето на субјективата страна на делото на омраза, препознавањето и истражувањето на дискриминациските основи како мотив за извршување на делото може да се потпре врз објективни факти, погодни за докажување. Со тоа, во претходната фаза на откривање и препознавање на таквото дело е клучно прашањето: дали делото е извршено поради припадноста на жртвата кон група која се карактеризира со особености одредени во законот. Со други зборови, треба да се утврди дали постои причинско-последична врска меѓу таквите особености и дејствието на сторителот, во смисла на нивно решавачко влијание врз одлуката на сторителот да го изврши делото.

Активноста на полицијата и на јавното обвинителство треба да биде насочена кон пронаоѓање на докази дека постои таква врска меѓу особеностите на групата на која ѝ припаѓа жртвата и стореното дело, секогаш кога ќе се појават индиции за нејзиното постоење. Како индиции може да се појават: начинот на извршување на делото (груб, насилнички, безобсирен начин), односите меѓу сторителот и жртвата (постојани кавги, нарушени односи и непријателство врз национална и друга основа, припадност на различни национални, етнички и слични групи), посебната природа на објектот на дејствието (сквернавење на верски објекти), средствата со кои е извршено

делото (користење на “демонстративни” средства), однесувањето на сторителот за време или по извршување на делото (негови изјави, еуфорични настапи во јавноста) итн.

При постоење на такви индикации кај кое било потешко дело полицијата треба да ги насочи своите активности, покрај пронаоѓањето на сторителот и на докази за стореното дело, и на пронаоѓањето докази за дискриминаторската основа која се појавува како причина за извршување на делото, кои во подоцнежната постапка може да послужат како основа за квалификација на делото како потешок облик на некое основно дело (тешко убиство, на пример), или како отежнувачка околност при одмерување на казната. Полицијата треба да преземе дејствија на нејзино откривање и обезбедување докази за неа, независно од пријавата на оштетениот и неговата оценка дали постои или не таква основа.

Резултатот на предистражната постапка и истрагата, кој вклучува и докази за дискриминаторските основи како мотив, односно причина (или една од причините) за сторувањето на делото, јавниот обвинител го презентира во своето обвинение, кое може да се однесува на некое општо дело, сторено поради дискриминаторска основа, или на потешок облик на некое основно дело, во чиешто битие како конститутивен елемент е предвидена дискриминаторската основа на делото. Заради поголема ефикасност во откривањето и гонењето на овие дела, јавното обвинителство, во соработка со полицијата, треба да воспостави систем на мониторирање и известување за расни, национални и слични инциденти, кои индицираат сторување на дела на омраза, и да го одржува на потребното ниво на перманентна оперативност.

Кога се работи за дело чијшто конститутивен елемент е дискриминаторската основа како мотив за неговото извршување, судот треба да го утврди нејзиното постоење со помош на докази, како и сите други обележја на делото. Дискриминаторската основа поради која е сторено делото, предвидена како општа отежнувачка околност, има влијание само врз казната која му се изрекува на сторителот, а не и во однос на постоењето на казненото дело. Во континенталниот правен систем, каков што е и македонскиот, постоењето на таков мотив, односно причина, се утврдува заедно со постоењето на казненото дело, со сите негови објективни и субјективни обележја (дејствие, последица, умисла итн.). За да може да има дејство врз казната која судот ќе му ја изрече на сторителот, таа треба да биде утврдена со помош на докази, изведени во текот на главниот претрес, а не врз основа на претпоставки.

Ефикасната примена на одредбите во КЗ за делата на омраза треба да биде следено и со создавање на посебна статистичка база на податоци за обемот, распространетоста и движењето на криминалот на омраза. Во инструментите за следење на откривањето, гонењето и процесуирањето на казнените дела (полициска, јавнообвинителска и судска статистика), треба да бидат вградени и инструменти (статистички листови, посебни графи во постојните инструменти, методи на анализа), со чиешто користење ќе може да се евалуираат и резултатите од примената на казнено-правните одредби за криминалот на омраза, со цел за подобрување на претпоставките за нивна поефикасна примена и унапредување на законската регулатива. Таквата потреба ја наметнува барањето за доследно спроведување на препораките содржани во Тен-Поинт План на ОБСЕ за борба против криминалот на омраза и подобрување на законодавните решенија, судската практика, откривањето и гонењето на насилните дела на омраза.

Оцена на примената на постојните одредби од КЗ и потребата од нивно изменување.

Заради унапредување на казнено-правниот систем на спречување на криминалот на омраза, со поддршка на ОБСЕ во февруари 2015 година е формирана меѓуресорска Работна група составен од претставници на МАНУ, претставник од јавното обвинителство, претставник од судството, Министерството за правда, Министерството за внатрешни работи, Министерството за надворешни работи како Национална контактна точка за кривични дела од омраза, Комисијата за заштита од дискриминација, Академијата за судии и јавни обвинители, Правниот Факултет при Универзитетот на Југоисточна Европа, Македонскиот Хелсиншки Комитет и Здружението за кривично право и криминологија. Работната група имаше задача да подготви анализи на примената на одредбите од КЗ за делата на омраза, за компаративните искуства и за потребата од изменување на КЗ. Анализата на примената покажа незадоволителни состојби, потврдени и со податоците од извештаите на ОБСЕ за одговорите на криминалот на омраза во државите членки. Според Извештајот на ОБСЕ/ОДИХР за 2014 година, од 43 држави кои доставиле службени податоци, Република Македонија⁴ влегува во групата која не регистрирала никакви податоци за откривање, гонење и пресудување на сторители на дела на омраза.

⁴ <http://hatecrime.osce.org/former-yugoslav-republic-macedonia?year=2014>

Заради споредба, во земјите од нашиот регион регистрирани се:

Држава	Пријавени (полиција)	Обвинети	Осудени
Србија ⁵	87	21	14
Бугарија ⁶	617	750	117
Хрватска ⁷	22	60	6
Босна и Херцеговина ⁸	200	36	23

Во недостиг на официјални податоци единствен извор на информации за бројот, видот и останатите елементи на инцидентите мотивирани од омраза, Хелсиншкиот комитет за човекови права на РМ е единствена организација која собира систематски податоци. Согласно податоците објавени на www.zlostorstvaodomraza.com во периодот од февруари 2013 до октомври 2015 година се забележани вкупно 235 инциденти. Најголем број се бележи во 2013 со 116 инциденти од кои 84% се поради етничка припадност, 9 % заради сексуална ориентација и родов идентитет додека 7 % се заради религија и верско уверување. Во 2014 има вкупно 87 регистрирани инциденти од кои 61 % се поради етничка припадност, 23 % поради политичко уверување, 10% поради сексуалната ориентација⁹ и 6 % религија и верско уверување.

Во сите години ваквите инциденти најмногу се среќаваат во Скопје додека кривичните дела опфаќаат (тешки) телесни повреди, насилство, загрозување на сигурноста, оштетување туѓи предмети итн.

Работната група ги истражуваше причините поради кои надлежните државни органи не регистрираат дела на омраза, иако според податоците на Хелсиншкиот комитет во многу случаи (напади на ЛГБТ групи, инциденти на спортски натпревари итн.) се утврдени силни индиции за постоење на дела сторени поради дискриминаторски мотиви. И покрај бројните организирани семинари, обуки, објавување коментари и прирачници за обука во соработка со ОБСЕ, до подигање на ефикасноста во откривањето, обвинувањето и пресудувањето на таквите случаи како дела на омраза не доаѓа во прв ред поради недоволната методолошка и оперативна подготовка на надлежните државни органи. Со оглед на тоа дека извршувањето на

⁵ <http://hatecrime.osce.org/serbia?year=2014>

⁶ <http://hatecrime.osce.org/bulgaria?year=2014>

⁷ <http://hatecrime.osce.org/croatia?year=2014>

⁸ <http://hatecrime.osce.org/bosnia-and-herzegovina?year=2014>

⁹ Намалениот процент на напади заради сексуална ориентација меѓу другото може да се должи на реалокацијата на седиштето на ЛГБТИ центарот од локал во Старата чаршија во втор кат од куќа во Општина Центар.

делото од омраза се појавува као отежнувачка околност (чл.39 ст.5), а не и како елемент што влегува во законското битие на делото, таа околност останува по правило надвор од опсервацијата на полицијата при откривањето на казненото дело и сторителот. Нејзината откривачка активност е во прв ред сосредоточена на конститутивните елементи на криминалниот настан, а сосема маргинално и на другите негови субјективни елементи или отежнувачки околности. Поради истата причина, таквата околност, која не е регистрирана од полицијата во кривичната пријава, останува надвор и од опсервацијата на јавниот обвинител при подигањето на обвинението. За нејзиното утврдување на главната расправа придонесува општата практика околностите од значење за одмерување на казната да стануваат релевантни дури кога се утврдат елементите на казненото дело и вината на сторителот и останува уште изборот и одмерувањето на казната. Во однос на одделни криминални случаи, како што се нападите на ЛГБТ заедницата, или врз меѓуетничка основа одредено влијание имаат се уште постоечки предрасуди кај надлежните државни органи кон таа заедница, или кон користа и потребата меѓуетнички конфликти да се решаваат и со примена на казнено-правни средства.

Главна цел на претстојните измени на КЗ треба, оттука, да претставува подигањето на видливоста на делото на омраза со пропишување законска дефиниција на тој поим и предвидување посебни облици на дела на омраза во Посебниот дел, што согласно начелото на легалитет ќе ги обврзува органите на гонење да ги откриваат, утврдуваат и процесуираат таквите дела. Ова решение не би требало да значи напуштање на постојниот концепт на третирањето на извршувањето на кое дело поради припадноста на жртвата кон определена социјална група како отежнувачка околност, туку претставува негово дополнување и унапредување.